

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ
(STRADIOTI ή ESTRADIOTES)
ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΩΝ ΗΓΕΜΟΝΩΝ
ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ 15^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 17^ο ΑΙΩΝΑ

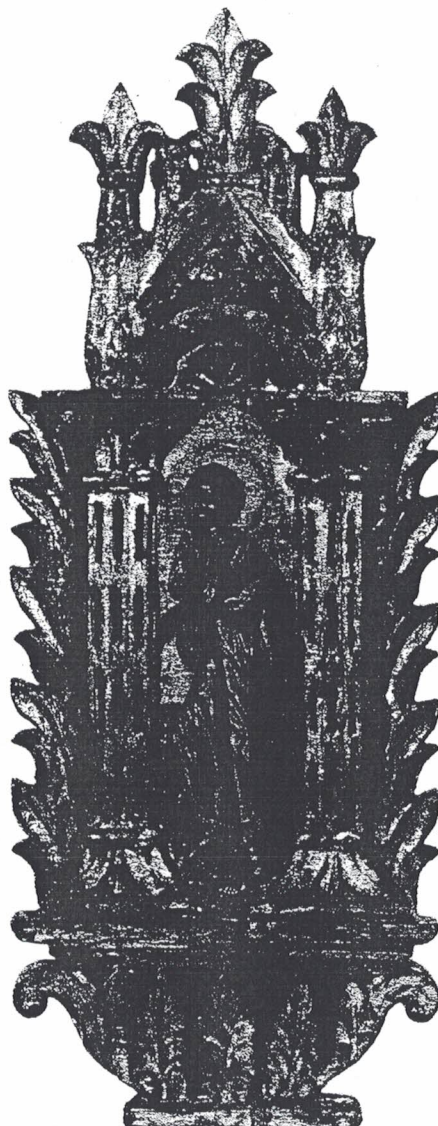
Του ΕΛ. Λ. ΒΕΤΣΙΟΥ
Δρος Νεότερης Ιστορίας

"ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ,"

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΜΩΝΥΜΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1974	ΤΕΥΧΟΣ 290	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2005	Γραφεία: Οδός Μαυρομιάλη 7 Αθήνα 106 79 ΤΗΛ. - FAX: 210-36.21.651
--------------------------	---------------	-----------------------------------	---

ΑΘΗΝΑ 2005

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ

(STRADIOTI ή ESTRADIOTES)

ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΩΝ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ 15^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 17^ο ΑΙΩΝΑ

Του ΕΛ. Α. ΒΕΤΣΙΟΥ

Δρος Νεότερης Ιστορίας

Η Αναγέννηση, που άλλαξε την πνευματική πορεία της Ευρώπης, δεν εξημέρωσε και τα ήθη των λαών της. Οι πόλεμοι εξακολούθησαν να μαίνονται με την ίδια σκληρότητα και ορμή. Η συγκέντρωση μάχινων ανδρών αποτελούσε τη μόνιμη φροντίδα των Ευρωπαίων ηγεμόνων. Καθώς δεν είχε ακόμη καθιερωθεί η χρησιμοποίηση κρατικού στρατού, οι ηγεμόνες της Ευρώπης αναγκάζονταν να καταφεύγουν πολύ συχνά στην πρόσληψη μισθοφόρων που τους συγκέντρωναν από διάφορες χώρες, συχνά τις πιο φτωχές. Μεταξύ αυτών ήταν και ομάδες Ελλήνων και Αλβανών μισθοφόρων που έδρασαν στα πολεμικά μέτωπα της νοτιοανατολικής, αλλά και δυτικής Ευρώπης κατά τον 15ο, 16ο και 17ο αιώνα. Είναι οι Έλληνες και Αλβανοί «στρατιώτες», οι γνωστοί και στην

ευρωπαϊκή στρατιωτική ιστορία - για την ιδιότυπη τακτική τους και τη βιαιότητα των πολεμικών τους επιδόσεων - stradioti ή estradiotes⁽¹⁾.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Κ. Σάθα, το όνομά τους δεν προήλθε από την ελληνική λέξη στρατιώτες, αλλά από την ιταλική λέξη strada, επειδή βρίσκονταν «πάντοτε στη στράτα» (δηλαδή στο δρόμο), και δεν είχαν μόνιμα σπίτια⁽²⁾. Οι stradioti προέρχονταν από περιοχές της Ελλάδας όπως η Ρούμελη και ο Μοριάς, από την Αλβανία και τη Δαλματία. Ήταν εξαιρετικοί ιππείς και στις μάχες χρησιμοποιούσαν ως επιθετικό όπλο μια λόγχη μήκους τεσσάρων περίπου μέτρων, που κατέληγε και στις δύο άκρες σε σιδερένια αιχμή. Ήταν ζωσμένοι ακόμη με σπαθί, ενώ από τη σέλλα τους κρεμόταν και ένα βαρύ ρόπαλο. Για άμυνα χρησιμοποιούσαν ένα είδος α-

σπίδας, και η πανοπλία τους ήταν φτιαγμένη από πλεχτό μέταλλο με μανίκια και γάντια που προφύλαγαν τα χέρια τους⁽³⁾.

Δεν είναι μόνο οι στρατιωτικές αρετές που έκαναν τους stradioti περιζήτητους. Συνέβαλε ακόμη και το γεγονός ότι εμφανίστηκαν την κατάλληλη στιγμή, για να καλύψουν ορισμένες ανάγκες που είχαν δημιουργηθεί την εποχή εκείνη. Αναφέρεται ότι την περίοδο εκείνη στη Γαλλία, ενώ το βαριά εξοπλισμένο ιππικό που είχε διακριθεί στον Εκατονταετή Πόλεμο, είχε τελειοποιηθεί σε σημείο που να αποτελεί υπόδειγμα στο είδος του για την υπόλοιπη Ευρώπη, το ελαφρύ ιππικό έμενε σε χαμηλό επίπεδο, ήταν απαίδευτο και απειθάρχητο, και η θητεία σ' αυτό, σύμφωνα με παλιές αντιλήψεις που επικρατούσαν ακόμη ήταν υποτιμητική για τους ευγενείς. Φυσικά οι stradioti δεν είχαν τέτοιου είδους αναστολές. Στο σκληρό κλεφτοπόλεμο που είχαν διεξάγει κατά των Τούρκων είχαν αναπτύξει εξαιρετικές ικανότητες στο είδος αυτό και η τακτική των γρήγορων επιθέσεων τρομοκρατούσε τους αντιπάλους⁽⁴⁾.

Οι υποχρεώσεις του ελαφρύ ιππικού την εξεταζόμενη περίοδο ήταν δύο ειδών: από τη μια μεριά να συμμετέχει στις μάχες και από την άλλη να εκτελεί διάφορες υπηρεσίες, μέσα στα στρατιωτικά πλαίσια. Στην πρώτη περίπτωση, το ελαφρύ ιππικό αναλάμβανε να ανιχνεύει τον εχθρό και να τον παρενοχλεί με ξαφνικές επιθέσεις, σε περιόδους πορείας ή ανάπαυσης. Όταν πια οι αντίπαλοι τρέπονταν σε φυγή εκεί-

νοι χωρίζονταν σε μικρές ομάδες και τους κυνηγούσαν προσπαθώντας να σκοτώσουν ή να αιχμαλωτίσουν όσους περισσότερους μπορούσαν. Η τακτική αυτή ήταν εξουθενωτική για τους σιδηρόφρακτους ιππείς. Όσο για τις καθημερινές εργασίες, το ελαφρύ ιππικό χρησίμευε για περιφρούρηση, αναλάμβανε να συνοδεύει караβάνια, να κάνει αναγνώριση εδάφους και να φροντίζει για τον επισιτισμό. Οι stradioti εκτελούσαν θαυμάσια όλα αυτά τα καθήκοντα, αλλά διέπρεπαν περισσότερο ως πολεμιστές.

Οι stradioti βρέθηκαν στην υπηρεσία των Βενετών προπάντων στις αρχές και στα μέσα του 15ου αιώνα, σε μια περίοδο δηλαδή που οι κτήσεις της Γαληνότατης Δημοκρατίας στην ελληνική χερσόνησο αντιμετώπιζαν πρόσθετα και επείγοντα, εξαιτίας της οθωμανικής επέκτασης, προβλήματα άμυνας. Όταν τελείωσε όμως ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος (1463-1479), στον οποίο η συμμετοχή των stradioti ήταν σημαντική, η σταδιακή αποχώρηση των Βενετών από τις κτήσεις τους στην ελληνική χερσόνησο δημιούργησε στους «στρατιώτες» σοβαρά προβλήματα. Αν ακολουθούσαν τους πάτρωνές τους, για να κρατήσουν την επιμισθία τους, υπηρετώντας σε άλλα μέτωπα, θα εγκατέλειπαν όχι μόνο τις προγονικές τους γαίες, αλλά πολύ συχνά και τις οικογένειές τους. Θα αντιμετώπιζαν επιπλέον δυσκολίες προσαρμογής στις νέες τους πατρίδες, που και αυτές, με τις αναπόφευκτες βενετικές αναδιπλώσεις, θα έπρεπε και πάλι να ε-

γκαταλειφθούν μπροστά σε ενδεχόμενη νέα οθωμανική κατάκτηση⁽⁵⁾.

Η Γαληνότατη Δημοκρατία, βέβαια, ενίσχυσε τη «μετανάστευση» των «στρατιωτών» προς τη Ζάκυνθο, την Κεφαλονιά⁽⁶⁾, την Κύπρο, την Κρήτη, τις δαλματικές και ιστριακές ακτές ή ακόμα και προς την ίδια πόλη της Βενετίας και την ενδοχώρα της (Terra Ferma), επειδή με τον τρόπο αυτόν εξασφάλιζε ευκίνητες ίλες ελαφρύ ιππικού και γενικά ανθρώπινο δυναμικό για τις φρουρές στις εναπομένουσες κτήσεις της. Αρκετοί, ωστόσο, από τους *stradioti*, δεν ακολούθησαν μετά την κατάρρευση των Βενετικών κτήσεων, τους παλιούς εργοδότες τους σε άλλες φραγκοκρατούμενες περιοχές και στην Ιταλία, αλλά παρέμειναν, για διάφορους λόγους, στις πατρίδες τους. Πολλοί από αυτούς είτε για να αποφύγουν τα αντίποινα των Οθωμανών για την προγενέστερη αντιτουρκική τους δράση είτε για να μην μείνουν ανεπάγγελτοι, μεταπήδησαν στην υπηρεσία των νέων κυριάρχων. Ορισμένοι πάλι προτίμησαν να περάσουν στην παρανομία, μετατρέποντο σε ανεξέλεγκτους οπλοφόρους της υπαίθρου, οι οποίοι, με την παράνομη δράση τους, ανανέωναν τη χρόνια (και διαδεδομένη σε ολόκληρη σχεδόν τη βαλκανική χερσόνησο) ληστρική παράδοση.

Από τους Έλληνες και Αλβανούς μισθοφόρους των Βενετών, προπάτων από εκείνους που υπηρετούσαν στην Terra Ferma, αρκετές εκατοντάδες πέρασαν – κατά κανόνα για λόγους οικονομικούς – στην υπηρεσία άλλων χριστιανικών δυνά-

μεων, συχνά αντιπάλων ή απλώς ανταγωνιστών της Γαληνότατης Δημοκρατίας: στο Μιλάνο, τη Φερράρα, το παπικό κράτος και, μετά την επικράτηση του Καρόλου Ε'⁽⁷⁾ στην Ιταλία, στους Αψβούργους. Η μεταπήδησή τους στις δυνάμεις του Αυτοκράτορα, που πήρε υπολογίσιμες διαστάσεις κατά τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα, τους εξασφάλιζε, εκτός από γενναιόδωρες χρηματικές απολαυές, συντάξεις ή και τιμητικά αξιώματα και, σε μερικές περιπτώσεις, χηρεύοντα τιμάρια και βαρονικές γαίες στην Κάτω Ιταλία.

Οι *estradiotes* της ισπανοκρατούμενης Κάτω Ιταλίας οργανώνονταν, όπως και στις βενετικές κτήσεις, σε «κομπανίες» (ίλες) των 50, των 100 ή και των 300 ιππέων, με διοικητές ονομαστούς ομοεθνείς «*capitanes*», που κρατούσαν την «*capitanía*» με κληρονομικό σχεδόν δικαίωμα. Οι *estradiotes* χρησιμοποιήθηκαν από τους Ισπανούς σε όλα σχεδόν τα μέτωπα της Ευρώπης και ιδιαίτερα στη Λομβαρδία, το Πεδεμόντιο, τη Φλάνδρα και, σπανιότερα, στις υπερπόντιες κτήσεις. Αρκετές επίσης «κομπανίες» Ελλήνων και Αλβανών υπηρέτησαν στα τέλη του 16ου και στις πρώτες δεκαετίες του 17ου στους Αψβούργους της Αυστρίας, συμμετέχοντας σε σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις στα ανατολικά σύνορα της Αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα στην Ουγγαρία. Άλλοι πάλι μετακινούνταν αποσπασματικά, ως ελεύθεροι μισθοφόροι, στη Γαλλία, την Αγγλία και άλλες χώρες. Η στρατιωτική παράδοση που δημιουργήθηκε με τα μισθοφορικά αυτά

σώματα ανανεωνόταν διαρκώς με νέες στρατολογήσεις, συχνά από τις ίδιες ελληνικές και αλβανικές ορεινές περιοχές, με τις οποίες στελεχώνονταν παρόμοια επίσης σώματα ατάκτων και ελαφρών ιππέων⁽⁸⁾.

Ο υποχρεωτικός εκπατρισμός των Ελληνοαλβανών μισθοφόρων άφηνε, όμως, και πολλά προβλήματα άλυστα. Η παροχή π.χ. στρατιωτικών υπηρεσιών σε μακρινά και συχνά αφιλόξενα ευρωπαϊκά μέτωπα δεν τους εξασφάλιζε πάντοτε τους όρους εκείνους (γαίες, φορολογικές απαλλαγές κλπ.) με τους οποίους είχαν ξεκινήσει τη σταδιοδρομία τους. Σώθηκαν πλήθος αιτήσεις τους, με τις οποίες εκλιπαρούσαν τις βενετικές αρχές να τους τοποθετήσουν σε φρουρές όσον το δυνατόν πιο κοντινές στις τουρκοκρατούμενες ιδιαίτερες πατρίδες τους, ώστε να επικοινωνούν ευκολότερα με τις οικογένειες που είχαν αφήσει πίσω. Στα ίδια ή σε ανάλογα έγγραφα γίνονται επίσης προτάσεις για την ανάληψη επιχειρήσεων σε ελληνικά εδάφη και κατά προτίμηση σε περιοχές της καταγωγής τους· στις επιχειρήσεις αυτές προϋπέθεταν και τη δική τους συμμετοχή, αλλά και την έμπρακτη συνεργασία των ομότεχων συγγενών και φίλων τους που είχαν προτιμήσει να παραμείνουν στην ελληνική χερσόνησο.

Αλλά οι προσδοκίες τους δεν εναρμονίζονταν συχνά με την τουρκική πολιτική της Βενετίας. Οι Βενετοί προωθούσαν τις μισθοφορικές τους δυνάμεις στις ευαίσθητες συνοριακές περιοχές ή και στα ανοιχτά θέατρα του πολέμου μόνον όταν πλη-

σίαζε ή ξεσπούσε αναπόφευκτα κάποια από τις τουρκοβενετικές πολεμικές κρίσεις. Η πάγια όμως τακτική τους επέβαλλε μάλλον τον περιορισμό των δραστηριοτήτων των *stradioti* σε δευτερεύουσες υπηρεσίες στις βενετικές κτήσεις (στην Κρήτη, στην Κύπρο και κυρίως, στα νησιά του Ιονίου) ή στην πλαισίωση των τακτικών στρατιωτικών δυνάμεων που απασχολούνταν στην ιταλική χερσόνησο. Τη δυσαρέσκεια των *stradioti*, ιδιαίτερα των διοικητών τους (*capitani*) την προκαλούσε η σταδιακή αντικατάστασή τους σε καίριους τομείς από Ιταλούς στρατιωτικούς· προβλήματα προκαλούσε επίσης και η σταδιακή υπαγωγή τους σε συνθήκες αυστηρά πειθαρχημένης στρατιωτικής ζωής, δυσβάσταχτης για τους ατίθασους εκείνους πολεμιστές. Οι πράξεις απειθαρχίας, αλλά και οι ανεπιθύμητες στις βενετικές αρχές αντιτουρκικές πρωτοβουλίες των *stradioti* κατά το διάστημα της ειρήνης, οδηγούσαν πολλούς σε βαριές καταδίκες και συνηθέστερα στην εξορία. Οι εξόριστοι, λοιπόν, οι «*banditi*» των βενετικών κτήσεων έβρισκαν, καταφύγιο στις ανυπότακτες ορεινές επαρχίες της οθωμανικής επικράτειας, που συνόρευαν με τα βενετοκρατούμενα μέρη (Μάνη, δυτική Στερεά, Χιμάρα, Αλβανία) και συνέχιζαν εκεί, μαζί με τους ντόπιους ενόπλους, τη δράση τους. Η συνεργασία αυτή διατηρούσε διαρκώς ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο πλευρές, γεγονός που διευκόλυνε τη μεταπήδηση από τη μια πλευρά των συνόρων

στην άλλη. Άλλωστε οι ένοπλοι των δύο επικρατειών (stradioti, αρματολοί, κλέφτες) δεν συνδέονταν μόνο με την επαγγελματική ενασχόλησή τους με τον πόλεμο, αλλά συχνά και με δεσμούς αίματος. Τέλος στην προσπάθειά τους να επιτύχουν τους στόχους τους, στρέφονταν, για να ζητήσουν βοήθεια, σε διάφορους δυτικούς ηγεμόνες, οι οποίοι με τη σειρά τους φρόντιζαν να τους αξιοποιούν για να προωθήσουν τις δικές τους - βραχυπρόθεσμες κατά κανόνα - στρατιωτικές σκοπιμότητες⁹⁾.

Αυτή ήταν σε γενικές γραμμές η δράση των Ελλήνων και Αλβανών stradioti από τον 15ο έως και τον 17ο αιώνα. Οι συνθήκες κάτω από οποίες συγκροτούνταν και χρησιμοποιούνταν τα σώματα αυτά, καθώς, βέβαια, και οι μεταβολές στα δεδομένα της ευρωπαϊκής πολιτικής δεν άφησαν πολλά περιθώρια για να συνεχιστεί η παρουσία τους στο στρατό των Ευρωπαίων ηγεμόνων. Παρόλα αυτά, η μακροπρόθεσμη συμβολή τους στην πολεμική τέχνη δεν πρέπει να θεωρείται ευκαταφρόνητη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ειδική μονογραφία για τους stradioti με ενδιαφέρουσες, αλλά κάποτε συζητήσιμες, απόψεις και με πολλές παρεκβάσεις έγραψε ο Κ. Σάθας (Έλληνες Στρατιώται εν τη Δύσει και αναγέννησις της ελληνικής τακτικής, εν Αθήναις 1885, επανεκδ. 1986). Μια περιπτώσιακή, αλλά υπεύθυνα τεκμηριωμένη, ενημέρωση πάνω στο μεγάλο ζήτημα των Ελλήνων και Αλβανών stradioti παρέρχει το βιβλίο του Ι. Κ. Χασιώτη, Οι

Έλληνες στις παραμονές της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου - Εκκλήσεις, επαναστατικές κινήσεις και εξεγέρσεις στην ελληνική Χερσόνησο από τις παραμονές ως το τέλος του κυπριακού πολέμου (1568-1571), Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 194-212. Επίσης βλ. Ι. Δ. Ψαράς, Ο θεσμός της πολιτοφυλακής στις Βενετικές κτήσεις του ελληνικού χώρου (16ος-18ος αι.), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 23-24 όπου και σχετική βιβλιογραφία. (υποσ.16).

2. Βλ. Κ. Σάθας, ό.π., σ. 12_ W. Miller, Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204-1566, Αθήνα 1997, σ. 553.
3. Βλ. Κ. Σάθας, ό.π., σσ. 200-209 W. Miller, ό.π., σ. 554.
4. Μ. Hill, «Χριστιανοί Αρβανίτες μισθοφόροι στην Ευρώπη», Ιστορία, τεύχ. 134 (Αύγουστος 1979), σ. 67.
5. Ι. Κ. Χασιώτης, Μεταξύ οθωμανικής κυριαρχίας και ευρωπαϊκής πρόκλησης - Ο ελληνικός κόσμος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 119-120.
6. Για την μεταφορά και εγκατάσταση stradioti στην Κεφαλονιά βλ. Σ. Ζαπάνη, Κεφαλονιά 1500-1571, Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 45-67.
7. Γιος του Φιλίππου του αψβουργικού οίκου της Γερμανίας και της Ιωάννας, της επιλεγόμενης Τρελής, κόρης του Φερδινάνδου και της Ισαβέλλας ηγεμόνων της Ισπανίας. Αυτοκράτορας της Γερμανίας από το 1519, έγινε ένας από τους σημαντικότερους ηγεμόνες της Ευρώπης και έμεινε γνωστός ως Κάρολος Ε΄ ή Κουϊντος. Αυτός συνένωσε με τις κτήσεις της Ισπανίας τις απέραντες κτήσεις του αψβουργικού οίκου της Γερμανίας και επιδίωξε να καταστήσει την Ισπανία κοσμοκράτειρα. Ορθά λεγόταν για την επικράτεια του Καρόλου Ε΄, η οποία περιλάμβανε και τις ισπανικές κτήσεις της Αμερικής, ότι ο ήλιος στο κράτος του δεν έδυε ποτέ, εφόσον όταν ήταν μέρα στην Ευρώπη ήταν νύχτα στην Αμερική και αντίστροφα. Βλ. Ι. Δ. Ψαράς, Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης 1492-1815, Από την Ανακάλυψη της Αμερικής ως το Συνέδριο της Βιέννης, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 97-98, 114-115.
8. Ι. Κ. Χασιώτης, ό.π., σσ.120-122.
9. Ι. Κ. Χασιώτης, ό.π., σσ.147-148.